

GELİŞME VE EKOLOJİK MODELLER

Zeki Kartal

Öz

Bu makalede “gelişme teorileri” çerçevesinde “Büyümenin Sınırları” ile “Yoksulluğun Sınırları” adlı ekolojik modeller incelendi. Çalışmanın cevap aradığı ana soru “acaba ekolojik modeller günümüzdeki sanayi uygarlığının sonucu olarak ortaya çıkan çevre problemlerini çözebilir mi?” idi. Bu soruya cevap aramak için tartışmanın en çok yapıldığı ve ekolojik hareketin güçlü olduğu yerlerden biri olan Almanya’da Almanca kaynaklar seçildi. Öncelikle “gelişme teorilerini” ve bu iki modeli anlama yoluna gidildi. Sonuç olarak iki modelde de mevcut birikim modellerinin dışına çıkılmadığı dolayısı ile de “gelişme teorilerinin” her şeye cevap veremediği ayrıca da sorgulanmadığı tespiti yapıldı. Genel olarak “gelişme” sanayileşme ile özdeş tutuldu, buradan hareketle de bu kavram sorgulanmadan çevre sorunlarının halledilemeyeceği sonucuna varıldı.

Anahtar Sözcükler

Gelişme Teorileri, Ekoloji, “Büyümenin Sınırları”, “Yoksulluğun Sınırları”
Development and Ecologic Models

Abstract

This article explored ecologic models named “Limits of Growth” and “Limits of Poverty” in context of “development theories”. The major question that the study searched for an answer was “could ecological models solve environmental problems that results from contemporary industrial civilization?” In search for an answer to this question, the study reviewed the literature in German in Germany which was one of the sites that ecologic movement was strong and home for intense debates.

Upon examination of development theories and these two models, the study found that both theories could not go beyond accumulation models and failed to question development concept, while development theories could not respond to everything societal. The research concluded that environmental problems could not be answered without questioning development concept since “Development” and industrialization terms were used identically.

Key Words

Development Theories, Ecology, “Limits of Growth”, “Limits of Poverty”

Giriş

Ekolojinin korunmasına ilişkin modeller “gelişme teorileri” çerçevesinde değerlendirilebilir.

Gelişme teorilerinin dolayısıyla da modellerinin krizi “sosyalist ülkelerde¹” halk hareketleri, “az gelişmiş ülkelerde²” dini hareketler ve “gelişmiş ülkeler” de ekolojik hareketler olarak ifade edilmektedir.

Batıdaki ilk “gelişme” teorisyenlerinin gelişmeyi sanayileşmeyle eşdeğer tutmalarından ve bu kavramı ekonomileştirmelerinden sonra diğer ülkelerin de “gelişmeyi” batılı ülkelerde ortaya çıkan sanayi uygarlığını kendilerine aktarmak olarak algılamalarından bu yana, dünyada bugün çevre ile ilgili olarak ortaya çıkan sorunlarda yaşamı tehdit eder boyutlara ulaşılmıştır.

¹ Burada sosyalist ülkeler olarak kastedilen ülkeler 1989’dan önceki eski Sovyetler Birliği ve onun nüfuzu altındaki Doğu Avrupa ülkeleridir.

² “Hiçbir kavram gerçek hayatın tümünü içeremez”, düşüncesinden hareketle okuma kolaylığı sağlamak ve kavram fetişizmine düşmemek için aşağıdaki farklı içeriklere sahip, sanayileşmiş batılı devletler dışındaki ülkeleri tanımlamak için kullanılan kavramlar: “sömürge veya yarı sömürge ülkeler”, “geri kalmış ülkeler”, “az gelişmiş ülkeler”, “gelişmekte olan ülkeler”, “yoksul dünya”, “üçüncü dünya ülkeleri”, “kuzey-güney”, “çevre ülkeler”, yeni sömürge ülkeler”, “az gelişmişlik altında tutulan ülkeler” metin içerisinde eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Gelişmenin bir yüzü zenginlik tarafından oluşturuluyorsa diğer yüzü de yoksulluk tarafından oluşturulmaktadır. Çevre zenginlerin üretim ve tüketim kültürleri ile kısacası yaşam tarzlarıyla tahribata uğrattılırken, yoksulların verdikleri yaşam mücadelesiyle de bu tahribata katkıda bulunmaktadır. Örneğin: ekip biçmek amacıyla yağmur ormanları kesilmekte, hayvancılık yapılarak nazik bitki örtüleri öldürülmektedir. Doğaldır ki yoksul ülkelerdeki aşırı nüfus artışı ve bu ülkelerle zengin sanayi ülkeleri arasındaki eşitsiz gelişim sistemi tarafından da bu tahribata katkıda bulunmaktadır (Durning, A.B.1992:6)

Yukarıda formüle edilen, yaşama karşı tehditkar olan ekoloji problemini çözmek için 1972 yılında ekonomik büyümenin sınırlarını gösteren ekolojik bir model geliştirilmiş ve bu dünya modeli, “büyümenin sınırları” diye adlandırılmıştır. (Meadows, D./ Meadows, D.197).

Bu model, kanıtlanmış birçok eksiklerine rağmen sanayi toplumlarında ekolojik bilincin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. Zamanla bu modele ek olarak farklı modeller üzerine çalışmalar da yapılmıştır (Peccei, A./ Siebker, M. 1974; Mesaraoviç, M./ Pustel, E..1974; Meadows, D./ Meadows, D. 1974; Global 2000, 1981/ Meadows, D.,1992).

Buna karşın Arjantin’in “Barilloche” kentinde Latin Amerika’lı bilim adamları tarafından aynı problemi çözmek için başka bir model geliştirilmiştir. Bu model de yoksulluğun sınırlanması temel alındığı için “yoksulluğun sınırları–modeli”olarak adlandırılmıştır. Ayrıca model “Barilloche – Modeli” olarak da tanınmaktadır (Herrera, U.A.1977). Model “büyümenin sınırları–modelinin” önemli tezlerini çürütmeyi hedefleyen sosyal ve politik içerikte alternatif bir model olarak ortaya konmuştur. Giderek bu alandaki çalışmalar çoğalmış ve “gelişme teorileri ve politikalarının” ekolojiye yönelik yeni bir dalı oluşturulmuştur. Bu dal Birleşmiş Milletler çevre programının ilk sekreteri Maurice Strong tarafından “ecodevelopment” (ekolojik gelişme) olarak adlandırılmıştır (Harbaorth, H.J.,1986:103).

Bu iki model “gelişme teori- ve politikalarına” ilişkin akademik tartışmalardaki kutuplaşmanın bir örneği olarak görülmektedir. Kutuplardan birisi çevre sorunlarını vurgularken diğeri de “kuzey-güney” sorununu ön plana çıkarmaktadır. Bu noktadan hareketle acaba adı geçen modeller ekolojinin derdine, ihtiyaçları da karşılayacak şekilde derman olabilir mi?

Bu soruya cevap verebilmek için yukarıda belirtilen iki modeli ve kavram olarak da “gelişme teorilerini” anlama yöntemi seçilip, makalenin içeriği de bu kavram ve modellerle sınırlı tutulmuştur. Araştırma gelecekte “gelişme” kavramını sorgulamak için adımlar atılmasını amaçlamaktadır.

Böylece bu makalenin talebinin çerçevesi yukarıda açık bir şekilde çizildikten sonra, çalışmanın devamında “gelişme teorilerini” kavram olarak açmaya geçilebilir.

1-Kavram Olarak Gelişme Teorileri

Gelişme teorilerinde, genellikle “azgelişmiş ülkelerde” batının gelişmiş ülkeleriyle bu ülkeler arasındaki “gelişme” mesafesini telafi etmek isteyen “gelişme modellerinin” başarı veya başarısızlık koşulları incelenmektedir. Bununla amaçlanan “sanayi ülkeleriyle” “azgelişmiş ülkeler” arasındaki farklı “gelişme” seviyelerinin açıklanmaya çalışılmasıdır.

Son iki yüzyıl içerisinde sanayi ülkelerinde şimdiye kadar eş görülmemiş bir ekonomik büyüme kaydedilmiştir. Buna karşın dünyanın geri kalan kısmı ise hala ya ekonomik durgunluk içerisinde ya da ekonomik gerileme içerisinde bulunmaktadır.

Sanayi devriminin bir başka benzeri olmadığından dolayı, Avrupa'nın 18.yy. sonlarında gösterdiği özellikleri ve sürecin özelliklerini anlayabilmek için bunların analiz edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda da kapitalizm analizleri yapılmıştır. Keza büyüme teorilerinde de ileri sanayi ülkelerinin şartları ile işgal edilmektedir.

Eğer sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki gittikçe açılan makas anlaşılacak istenirse, bu durumda Avrupa Tarihi'nin benzersizliğini tespit etmek yetmez. Burada sorunun başka türlü sorulması ve cevaplanması gerekir. Neden "gelişmekte olan ülkeler" benzeri bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirememişlerdir? İşte bu soru ve cevap gelişme teorileri tarafından incelenmektedir.

Gelişme teorileri "üçüncü dünya ülkelerinin" "geri kalmışlığını" araştıran bir çaba olarak gözlemlenirse, o zaman gelişme teorilerinin analitik ve normatif bileşenlere sahip olduğu görülür: Bir taraftan nasıl toplumsal modernizme, büyümeye ve sanayileşmeye ulaşıldığı sorusu ile işgal edilirken diğer taraftan bu sürecin birçok ülkede neden gerçekleşmediği veya yetersiz gerçekleştiğinin nedenleri aranmaktadır. Ayrıca bu bilgilerin ışığında "geri kalmışlıktan" kurtulmak için politik tavır ve faaliyetleri şekillendirmek de gelişme teorilerinin işi olarak görülmektedir (Menzel,1993:3).

"Azgelişmişlik" sorusunda farklı görüşler temsil edilmektedir: Bunlardan birincisi modernizm teorilerinin temsilcileridir. "Azgelişmişliğin" nedenleri bunlar tarafından "üçüncü dünya ülkelerinin" iç faktörlerinde aranmaktadır. İkincisi ise Latin Amerika'lı ortodoks marksist sosyal bilimciler tarafından geliştirilen dependenz (bağımlılık) teorilerinin temsilcileridir. "Azgelişmişlik" bunlar tarafından dış faktörlere bağlanmaktadır: "azgelişmişlik" uluslararası ilişkilerin ve "gelişmekte olan ülkelerin" sanayi ülkeleri tarafından sömürülmesinin bir sonucu olarak algılanmaktadır. Son zamanlarda bir üçüncü yazar grubu görülmektedir ki problem, bu yazarlar tarafından ekonomik gelişmenin sebep ve sınırlarına göre ekonominin ekolojik ilişkileri bağlamında analiz edilmektedir (Sachs,1995 ve Harborth,1993). Burada ekonomik gelişmenin önüne çıkan ekolojik problemler çözülerek sürdürülebilir bir kalkınma modeli mümkün kılınmak istenmektedir. Bu görüşlerden hareketle üretilen ekolojik modellerin de tüm insanlık için geliştirilen tarih modellerinin içerisine yerleştirilmesi gerekmektedir.

Pozitif bilimin etkisi altında tarih olgun olmayandan olgun olana, eksik olandan tam olana ve bitmemişten bitmiş olana doğru devamlı bir süreç olarak algılanmaktadır. "Gelişme ve ilerlemenin mantığı her yerde merkeze konmaktadır.

İleriye doğru "zorunlu gelişme" düşüncesi evrimleşmenin tek boyutlu, dikey bir gelişme ve tarih kavramı oluşturmaktadır ki insanlığın zorunlu olarak bunu yaşaması gerekmektedir.

Böylesi bir tarih ve gelişme anlayışı Karl Marx'la birlikte marksizmin kurucularından olan Fredrich Engels ile 1950'lerden sonra "burjuva hareketin"

tanınmış gelişme teorisyeni Walter W. Rostow'da da aynı olduğu görülmektedir. Engels'e göre insanlığın aşağıdaki aşamaları, verimliliğin ve üretici güçlerin gelişimine ulaşmak için yaşaması gerekmektedir: 1. İlkel komünal toplum, 2. Köleci toplum, 3. Kapitalist toplum, 4. Sosyalist toplum, 5. Komünist toplum. Rostow'a göre de insanlığın, kendisini ve verimliliği geliştirmek için, aşağıdaki dönemlerden geçmesi zorunlu sayılmaktadır: 1. Köleci toplum, 2. Feodal toplum, 3. Sanayi toplumu, 4. Tüketim toplumu.

İki yazar da yukarıda yalnızca bir noktada farklılaşmaktadır: Hangi önderlik altında bu gelişmeye ulaşılacak? Acaba burjuvazinin önderliğinde mi? Yoksa proletaryanın önderliğinde mi? Burada iki pozisyon içinde örnek model Avrupa olmaktadır. Yani Avrupa Tarihi evrenselleştirilmektedir.

Böylece insanlık için tek ve genel geçerli bir gelecek önceden programlanmaktadır. Bu önceden bilinen ve belirlenen gelecek, batı toplumlarında düşünülebilen en yüksek gelişme biçimi olarak tasavvur edilmektedir.

Tasavvur edilen varılabilecek en yüksek gelişme her iki toplum biçiminde de genel olarak sanayileşme ile özdeş tutulmaktadır. Buradan hareketle, ekolojik sorunların çözümü söz konusu olduğunda sermayenin birikimine dayalı sanayi uygarlığının dolayısı ile de "gelişme" kavramının sorgulanması gerekmektedir.

Bu şekilde problem alanı "gelişme teorileri" olarak tespit edilip bahse konu olan ekolojik modeller bu alana yerleştirildikten sonra aşağıda bu modeller biraz daha açılabilir.

2-Büyümenin Sınırları Modeli

"Roma-Kulübü" nün sekreteri A.Peccei tarafından, çevre faciaları ile hızlı nüfus artışı; doğal zenginliklerin istismarı; çevre kirliliği ve beslenme gibi sorunlar arasındaki karşılıklı ilişki ve etkilerin araştırılması için Donella ve Denis Meadows ekolojik projeler hazırlamak için görevlendirilmiştir. Meadows'lar tarafından da "büyümenin sınırları" modeli hazırlanmıştır.

Bizzat yazarları tarafından da eleştirilmeye ve tamamlanmaya açık olarak değerlendirilen bu çalışmaların hedefini, nüfus, iktisadi kapasite, besin maddelerinin üretimi, hammaddelerin kullanımı ve çevre kirliliği gibi değişkenlerin ekonomik büyüme süreçleri üzerindeki etkilerinin ölçülmesi oluşturmaktadır. Ayrıca bu değişkenlerin gelecek 100 yıl içerisindeki gelişme eğilimleri, bugüne kadar var olan verilerin ve bilgisayar simülasyon modellerinin yardımları sayesinde hesap edilerek bulunup çıkartılması da bu çalışmaların hedefleri arasına konmaktadır.

Değişkenlerin büyüüp tehlikeli sınırlara yaklaşması halinde dünya sistemine özgü hangi davranış biçimlerinin geliştirileceği, teorik olarak iddia edilen değişkenler arasındaki illiyet bağlarının ispatı ekonometrik modellere dayanılarak ortaya konmaya çalışılmaktadır (Meadows, D./Meadows, D.1972:15).

Fakat bu modelde uluslararası ticari ilişkiler, nüfus hareketlerinin biçimleri, iklimsel özellikler, politik süreç ve düşünme mekanizmaları ayrıca dikkate alınmamaktadır (Meadows, D./ Meadows, D:80).

Bu durum Meadows'lar tarafından o kadar önemli görülmemekte, zira onlara göre araştırma konusu olan değişkenler arasındaki temel ilişkilerin esas

itibariyle her yerde aynı olması gerekmektedir. Ayrıca tüm dünya nüfusunda olduğu gibi bölgesel nüfus guruplarında da aynı etkiyi yapması varsayılmaktadır (Meadows, D/Meadows, D:82). Böylesi bir basitleştirmeden dolayı da bu modelle sağlıklı tahminler yapılamamaktadır. Fakat bu model buna rağmen ekonomik büyümenin sınırlarının görülmesi ve nedenlerinin bilinmesi açısından küçümsenemeyecek derecede bilgiler içermekte ve sosyo-ekonomik yaşam tarzımızın bu sınırlara dayanmada ne kadar önemli rol oynadığı gösterilmektedir (Meadows,D/Meadows, D:80).

Model dört aşamada geliştirilmekte ve dolayısı ile de dört aşamadan oluşmaktadır (Meadows, D/Meadows, D:77):

1-Nüfus, kapasite, besin maddelerinin üretimi, hammaddelerin sömürüsü, çevre kirliliği gibi beş temel değişkenin kendi kendisini ayarlayan sistem yapıları olarak kurgulanması. Kendi kendisini ayarlayan sistem yapıları bu değişkenlerin nedensel şartlarını yansıtmaktadır.

2-Mevcut bölgesel ve küresel verilerin kaydedilmesi.

3-Belirli bir test zamanı içerisinde test edilen verilerin birlikte etkilerinin hesaplanması.

4-Sistem-davranışlarının değişimi için önerilen artış veya değişimlerin ve belirli önlemlerin etkilerinin araştırılması.

Kendi kendini ayarlayan sistemin temel yapıları, çalışma süresince ortaya çıkan yeni bilgilere dayanılarak sürekli bir gelişmenin içindeymiş gibi görünmekte ve bu gelişmeye denk düşen esnekliğe sahip olarak kabul görmektedir.

Meadows'lar tarafından, verilerin özel anlamlarından hareketle nüfus büyümesinin çok tehlikeli boyutlara vardığı sonucuna ulaşılmakta ve büyüme "süper tehlike" olarak tanımlanmaktadır.

Yazarlara göre tehlikeli nüfus büyümesi ile diğer trend hesaplarının tümü çürütülmekte ve onlara aşağıdaki soruları sordurmaktadır: Acaba Dünyamız böylesi yüksek bir nüfus büyüme oranını kaldırabilir mi? Gezegenimiz de ne kadar insan hangi refah koşullarında ve ne kadar uzun yaşayabilir? (Meadows, D/Meadows, D.1972:35). Sonuç olarak yazarlar tarafından "Nüfus patlaması" tezi temsil ediliyor ve dünyadaki hammadde rezervlerinin çok tehlikeli boyutlarda sömürüldüğünden hareketle büyüyen nüfusu beslemek için ekonomik kapasitenin ve gıda üretiminin yeterli ölçülerde yükseltilemeyeceği kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Potansiyel ekilebilir alanlara konut ve sanayi tesisleri yapılmak suretiyle bu alanların sürekli olarak küçültüldüğü böylece insanların beslenmesinin tehlikeye düşürüldüğü, buna ek olarak tehlikeli boyutlarda büyüyen sanayileşmenin ve bu büyümeye paralel olarak yine tehlikeli oranlarda artan çevre kirliliğinin sağlığını tehdit ettiği vurgulanmaktadır. Atık gazların ve bu gazların konsantrasyonlarının belli bir zaman birimi üzerinden ölçüldüğünde bunların genellikle nüfus artış oranından daha hızlı ve tehlikeli bir şekilde artış gösterdiği ifade edilmektedir. Bazı atık gazların tarımdaki, sanayi ve teknolojiye büyümeyle direkt ilişkili olduğu ayrıca tarımdaki büyüme oranının da nüfusla bağlantılı olduğu gösterilmektedir (Meadows, D./ Meadows, D.1972:59).

Yukarıda adı geçen değişkenlerin büyüme eğilimleri üzerinden elde edilen bulgulara göre yazarlar tarafından şu sonuca varılmaktadır. Eğer bu

değişkenlerin artışı günümüzde aynı hızla devam etmiş olsaydı, gezegenimizde büyümenin kesin sınırlarına önümüzdeki 100 yıl içerisinde varılırdı ve bu da büyük bir olasılıkla nüfus ile sanayi kapasitesinin hızlı ve durdurulamayan bir düşüşü ile paralel giderdi.

Baş gösteren bu “küresel krizin” temelinde günümüz insanların birçok açıdan gelişmiş olmalarına rağmen henüz kendi eylemlerinin anlamını ve sonuçlarını tam olarak kavrayacak durumda olmadıkları ileri sürülmektedir (Peccei, A.1979:11).

Oysa halen var olan büyüme eğilimlerini değiştirerek ekoloji ile ekonomi arasında bir denge oluşturma olanağına ne kadar erken ve çabuk başlanırsa, bu amaca ulaşmak o kadar kolay olabilir (Meadows, D./Meadows, D.1972:12). Fakat henüz ekolojik illiyet bağının sistematik bir kavramı geliştirilmiş değildir (Marmora, L. İn: Pripherie:104).

“Büyümenin sınırları” modeli yukarıda ana hatları ile açıklanıp tartışıldıktan sonra aşağıda buna rakip olarak ortaya çıkan “yoksulluğun sınırları” modeli tartışılabilir.

3-Yoksulluğun Sınırları Modeli

Meadows’lardan istenilen statükonun korunmasıdır. Bu da “Barilloche Modeli’nin” yazarlarına göre yalnızca zengin sanayi ülkelerinin çıkarlarını korumak anlamına gelmektedir (Herrea, A.O.1977).

Bu düşünceden hareketle bu yazarlar tarafından “yoksulluğun sınırları” modeli geliştirilmiştir. Bununla “büyümenin sınırları” modelinin önemli tez ve taleplerinin “az gelişmiş ülkeleri” mağdur ettikleri kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Bu modelin sahipleri tarafından “iktisadi büyümenin sınırlandırılması” tezinin maskesi düşürülüp onun toplumsal olarak hazmedilmesinin mümkün olmadığı gösterilmek istenmektedir.

Çevre sorunu “büyümenin sınırları” modeli tarafından fiziksel bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın “Barilloche-Modeli” tarafından bu sorun “gelişme” ve “az gelişme” tezlerinden hareketle sosyal ve politik bir sorun olarak görülmektedir. Modelde çevre tahribatı hem “gelişmişliğin” hem de “az gelişmişliğin” bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. D. ve D. Meadows’ların modelinin tersine “Barilloche Modeli’inde” ekolojik tahribata karşı mücadele yoksulluğa, açlığa, yetersiz beslenmeye, dünya nüfusunun üçte ikisi için en basit insan haklarının tanınmamasına karşı mücadelenin bir taslağı olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca bu modelin siyasal bilinçliliği, yanlılığı ve kararlı bir sosyalistliliği içerdiği söylenmektedir (Herera, A.O.1977:9).

Burada unutulmuş, yazarların bahsettiği sosyalist anlayış ve sosyalizmin gelişme teorilerinin dışında tutulamayacağıdır. Sovyet sosyalizminin, batılı ülkelerde ortaya çıkan sanayi uygarlığının yani “gelişmeyi” totaliter (baskıcı ve demokratik olmayan) bir rejim altında zamanı mümkün olduğunca kısaltarak yakalamaya çalıştığı, aradaki farkı telafi etmek istediği artık herkes tarafından bilinmektedir. Bu nedenle rejim çöktüğünde oradaki ekolojik tahribatın batılı ülkelerden daha az olmadığı görülmüştür.

Bu modelde dünya, gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin bulunduğu Latin Amerika, Asya, Afrika ve Okyanusya olmak üzere dört parçaya bölünmektedir. Fakat sosyo-politik rejimlerin kendi içlerindeki, kıtalar

arasındaki, ülke tiplerini arasındaki ve diğer birçok farklılıklar dikkate alınmamaktadır. Dependenz (bağımlılık) teorisinden yola çıkılarak az gelişmişlik analiz edilmekte ve ana hedefin, temel ihtiyaçların (beslenme, konut, eğitim ve sağlık vs.) karşılanması olan dengeli; tam istihdamlı ve tüketici olmayan bir toplum projesi çerçevesinde, problemin giderilmesi olduğu söylenmektedir. Bu modelde önce temel ihtiyaçların giderilmesi hedeflenmekte ve daha sonrada düşünce bazında buna alışmak için gerekli stratejiler ifade edilmektedir.

Matematiksel modelin, yapılabirliğin testine hizmet etmesi gerektiği söylenmektedir (Herrera, A.O.1977:97). Matematiksel modeller temel ihtiyaç maddelerinin karşılanması çerçevesinde kullanılmaktadır. Aslında bu iktisadi bir model, daha doğrusu üretici sistemin modeli olmakta, bu sistemde birbirinden farklı beş sektör adlandırılmaktadır: Beslenme, konut, eğitim, sermaye malları, tüketim malları ve hizmet sektörü. Bu son sektör ilk dört sektöre ait olmayan her şeyi içermektedir (Herrera, A.O.1977:21). Ekonomik modelin içerisinde Cobb-Douglas-üretim fonksiyonu uygulanmaktadır.

Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda maddi sermayeyi emek ile ikame etmeye izin verilmekte ve bir katsayı ile de teknolojik ilerleme sayesinde verimlilik artışı gösterilmektedir.

“Barilloche-Modeli’nde” ise nüfus değişkeni ve nüfus patlaması temel ihtiyaçların giderilmesiyle kontrol edilip sabit kılınmak istenmektedir (Herrera, A.O.1977:10-21). Model tarafından diğerlerinin aksine gayri safi milli hasılanın yerine yaşlılık sınırının yükselmesi hedeflenmektedir, zira bu niceliklerle, modele göre genel yaşam koşulları yansıtılmaktadır. Kurgulanan iktisadi modelin ana hedefi sermaye ve emeğin mümkün olan en optimal şekilde yukarıdaki beş sektöre dağıtılması ile oluşturulmaktadır (Herrera, A.O.1977:21).

Yukarıda sosyal bir iş bölümünden hareket edilmekte ve önemli olanın üretim ve hizmet sektöründe toplumsal olarak gerekli olan emeğin oluşturulması olduğu ifade edilmektedir. Diğer sektörlerin ise serbest zamana ait unsurları içermesi talep edilmektedir. Öte taraftan modelde “az gelişmiş ülkelerde” üretim koşullarının iyileştirilmesi ile birey arasında direk bir paralellik olmadığından hareketle bireyin yaratıcılığının, gelişmesinin, bakımının vs. teşvik edilmesi dikkate alınmaktadır.

Herrera’ya göre yeniden üretimi mümkün olmayan hammaddeler ve enerji kaynaklarının sınırlılığı ekonomik büyümenin önünde çok büyük bir engel oluşturmamaktadır. Zira hammadde rezervleri kesin nicelikler oluşturmuyor, ayrıca yeni ve daha keşfedilmemiş rezervlerin korunması ve bunların değer veya kullanım derecelerinin ifadeleri, daha çok teknolojik duruma bağlı olmaktadır. Bunun dışında Meadows’ların “sınırların tahammülünün azalması yasasına” dayanan modelinin 1890’lardan bu yana artık kullanılmadığı, kullanılmış olsaydı o zamandan bu zamana kadar emek ve sermaye ye göre ölçülen birim başına düşen net üretim giderlerinin düşmesi gerektiği söylenmektedir (Herrera, A.O.1977:67). Eğer birkaç bin yıl içinde tüm potansiyel hammadde mevcudiyetleri tüketilmiş olsaydı, bu arada çoktan etkili bir “Recycling-işlemi”(geri dönüşüm-işlemi) gerçekleştirilirdi denilmektedir (Herrera, A.O.1977:75).

Çevre kirliliği “Barilloche-Raporu’nun” yazarları tarafından tehditkar fakat yeni teknolojinin yardımıyla da çözümü mümkün bir problem olarak

görülmekte olup sorunun ekonomik ve politik kararlara bağılı olduğu söylenmektedir (Herrera, A.O.1977:92). Birçok atık gazın gelecek yıllardaki seyri, nüfus da ve ekonomik büyümede görülen değişim ve farklılıklardan çok teknolojik değişikliklere bağlanmaktadır. Her halükarda çevre sorununu basit ve nicel olarak nüfus ve ekonomiyle ilişkilendirmenin zor olacağı ifade edilmektedir (Herrera, A.O.1977:91). Modelin önemli bir yanı, çevre kirlenmesinin ve hammaddelerin tükenmeye yüz tutmasının yarattığı sosyal maliyetlere vurgu yapması ile oluşturulmaktadır.

Model ekolojik ve doğal zenginliklerin, toplum biçimlerinden bağımsız olarak daha ziyade özel kontrol sistemlerine bağılı olması gerektiği hipotezine dayandırılmaktadır. Bu nedenle model aracılığıyla önemli kurum ve yapıları çevreyle uyum halinde olabilecek bir toplum anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu toplum biçiminin kendi varlığının temelini tahrip etmeyecek şekilde kurulmasının zorunlu olduğu söylenmektedir. Böylesi bir toplum tipinde, sadece insanın gerçekten ihtiyacı olan malların üretilmesine izin verilmekte ayrıca da toplumun çevreye uyumu ve mevcut olan hammaddelerin kullanımı büyük ölçüde kullanılan teknolojiye bağımlı kılınmaktadır.

“Barilloche modeli'nin” yazarları tarafından, temel ihtiyaçların giderilmesi için bir dengenin oluşturulup oluşturulamayacağı sorusu sorulmakta, dünyanın bütün bölgelerinin bu anlamda beraber çalışması gerektiği önerisi yapılmaktadır. Sanayi ülkelerinin ölçülü bir ekonomik büyüme ile çevre düşmanı olan donanım ve düzenlemelerinden tedrici bir dönüşü başarabilecekleri düşünülmektedir.

“Azgelişmiş ülkelerin”, gelişmiş sanayi ülkelerinin yaptıkları yanlışları tekrarlamadan kendi gelişme yollarını yaratmaları gerektiğinin altı çizilerek “ekolojik gelişme” (ecodevelopment-konsept) stratejisine atıfta bulunmaktadır. Modelin temelinde yatan düşünceye göre, gayri safi milli hasılanın yalnızca temel ihtiyaçların giderilmesi garanti altına alınıncaya kadar, başka bir ifadeyle arzu edilen yaşam düzeyine ulaşıncaya kadar yükseltilmesi zorunlu görülmektedir. Bunun yanında bir iktisadi modelin, bir kısmı teorik formülasyonlardan diğer bir kısmı da sosyal ekonomik düşüncelerden oluşan, sınırlamalarının etkili olması zorunlu koşullmaktadır. Temel ihtiyaç maddelerinin giderilmesinden sonra üretici güçlerin bir kısmı malların kalitesinin yükseltilmesinde ve hizmet sektörünün iyileştirilmesinde vs. kullanılması gerekmektedir. Şayet konulan sınırlamalara uyulmazsa o zaman optimumla ştirme mekanizmasının özelliklerine göre bir veya bir kaç hedeften vazgeçmesi gerekmektedir (Herrera, A.O.1977:117).

Modele göre en önemli, ihmal edilmemesi gereken sosyo-ekonomik sınırlama, her türlü temel ihtiyaç maddelerini karşılama düzeyinin önceki değerlerin altına düşmesine izin verilmemesidir (Herrera, A.O.1977:119). Hesaplara göre Latin Amerika'da temel ihtiyaçların 1992 yılında, Asya'da gelecek yüzyılın ortasında, Afrika'da ise biraz daha sonra giderileceği tahmininde bulunmaktadır.

Temel bütünlük arz eden teorik düşünceler normatif taleplerle bir araya getirilmekte ve birinci modelde tahmini olarak yapılan ekolojik facialardan uluslararası alanda toplumsal yapının kapsamlı bir değişimi ile kaçınılabileceği gösterilmeye çalışılmaktadır. J.Grün'e göre bu modelde ortaya çıkan geleceğe yönelik iyimserliğin en önemli eksikliği evrensel bir bakış açısına sahip

olmaması ve hangi toplumsal güçlerin hangi eylemlerle, hangi mücadele biçimleriyle bu geleceği kazanabileceklerinin belirtilmemiş olması oluşturmaktadır (Grün, J./ Wiener, D.1984. 203).

Model de ekolojik sorunların yüklerinin dünya çapında dengeli olarak dağıtılması için metropollerden çevre ülkelere değer aktarılması gerektiğine çekilen dikkat ise daha çok “kuzey-güney-komisyonunun” ahlaki taleplerini hatırlatmaktadır.

Sonuç

Yapılan çalışmada kavram olarak “gelişme teorileri” ve birbirine alternatif olarak sunulan iki ekolojik model kaba hatlarıyla tanıtılmaya ve tartışılmaya çalışıldı. Gerek çevre sorunlarını vurgulayan birinci model ve gerekse “kuzey-güney” sorunlarını vurgulayan ikinci modelin gelişme kavramının kendisini sorgulamadığı görüldü. Bizzat “gelişmenin” önüne engel olarak çıkan çevre sorunu, doğal zenginliklerin kıtlığı, yoksulluk gibi sorunları aşmaya dolayısıyla “gelişmeyi” sürekli kılarak kavramı kurtarmaya çalıştığı tespit edildi. Oysa soruna asıl kaynaklık eden, gelişmenin kendisi oldu. Zira “gelişmenin” ve onun modellerinin de –ister kapitalist olsun isterse sosyalist-sermayenin birikimine ve sanayileşmeye ihtiyacı vardı. Sermayenin birikimi ve sanayileşme ise ekolojinin ve insanların sömürsünü zorunlu kıldı. Bu bakımdan “gelişme” kavramının kendisini sorgulamakta, bir çok açıdan olduğu gibi ekolojik açıdan da sayısız yararları olacağı sonucuna varıldı. Örneğin, bugün dünyanın Almanya ile kıyaslanacak derecede motorize olması başka bir ifade ile gelişmesi bizi kaçınılmaz bir şekilde ekolojik faciaya götürürdü. Tüketimin dünya çapında bu dereceye kadar yükseltilmesi, üretimin genişletilmesi şartını beraberinde getirirdi ki, bu da bilinen enerji imkanlarını aşardı. Böylesi bir üretim genişlemesi teknik olarak mümkün olmadığı gibi, elde etmek için de pek uğraşmaya değmezdi.

Gelişme teorileri ister egemen ilişkileri meşrulaştırırsın, isterse de bunları değiştirmeye yönelik yaklaşımlar sunsun, tüm bunlardan bağımsız olarak toplumsal ve tarihsel teorilerdi. Neticede, bu teoriler verili tarihsel durumda geçerliliği olan yaklaşımlar sundular. Tarihsel ilişkiler dönüşüme uğradığında da bu teoriler güncelliğini yitirdiler. Söz konusu durum dependenz (bağımlılık) teorisi örneğinde de geçerlidir. Teori “uluslararası klasik iş bölümü”(1880-1945) şartlarında açıklama gücüne sahipken , günümüzde herhangi bir ülkenin dünya pazarına İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan “uluslararası yeni iş bölümü” ile bağlanması koşullarında, tamamen geçerliliğini yitirmiş bulunmaktadır.

Hiç bir tarih ve model önceden ne bilinebildi, ne de belirlenebildi, eğer bunlar önceden yaşanmış ve meydana gelmişlerse tarih ve model olabildiler. Bu nedenle modeller çerçevesinde evrensel çözüm taslakları üretmenin biraz sorunlu olduğu eğilimi bu araştırmada kendisini hissettirdi.

Belki de tüketici olarak tek tek bireylerin çevre sorunları hakkında bilinçlenerek, yaşam tarzlarını çevreyi dikkate alacak şekilde değiştirebilecekleri bir süreç, daha etkili sonuçları beraberinde getirecektir.

Kaynakça

- DURNING, A.B. (1992), **Die Armutsfalle:die Beziehung zwischen Armut und Umwelt:die Elendspiralle umdrehen**, Schwalbach imTaunus.
- GLOBAL 2000. (1981), **Der Bericht an den Präsident der USA,16.Aufl.**, Frankfurt a.M.
- GRÜN, J./ D. Wiene.,(1984), **Global Denken, vor Ort handeln.Weltmodelle von Global bis Herrmann Kahn**, Freiburg.
- HARBOUR, H. J. (1986), **Ökologiedebatte und Entwicklungstheorie, in:Sominis,U.E (Hg.),Entwicklungstheorie-Entwicklungspraxis.Eine Kritische Bilanzierung**, Berlin.
- HARBORTH, J.-H., (1993), **Sustainable Development-Dauerhafte Entwicklung**, in: Nohlen, D. ve Nuscheler, F., (Hrsg), **Handbuch der Dritten Welt,1.Bd., Grundprobleme, Theorien und Strategien**, 3. Aufl., Bonn.
- HERRERA, A.o.u.a. (1977), **Grenzen des Elends-des Bariloche-Modell**, Frankfurt a.M.
- MARMORA, L. (1990), **Ökologie als Leitbild der Nord-Süd-Beziehungen Clup of**
- MENZEL, U.(1993), **40 Jahre Entwicklungsstrategie = 40 Jahre Wachstumstrategie**, in: NOHLEN, D ve NUSCHELER (Hrsg.) **Handbuch der Dritten Welt, 1. Bd.**, Bonn
- Rome- Braundland-Kommission-Erdpolitik**, in:Peripherie, Nr.:39/40,1990.
- MEADOWS, D./MEADOWS, D. (1972), **Die Grenzen des Wachstums. Bericht des Clup of Rome**, Stuttgart.
- MEADOWS, D./MEADOWS, D. (1974), **Das Globale Gleichgewicht. Modellstudien zur Wachstumskrise**, Stuttgart.
- MEADOWS, D./MEADOWS, D. (1992), **Die nerven Grenzen des Wachstums**, Stuttgart.
- MESAROVIÇ, M., E. Pestel. (1974), **Menschheit am Wendepunkt, 2. Bericht an den Clup of Rome Zur Weltlage**, Stuttgart
- PECCEI, A., M. Siebker. (1974), **Die Grenzen des Wachstums. Fazit und Folgestudien**, Reinbek.
- SACHS, Wolfgang. (1995), **Nachhaltige Entwicklung, Zur Politischen Anatomie eines Schlagwortes**, DGB-Bildungswerk Materialien Nr.32, Düsseldorf.